

Funded by EU
Project number: 101126535

POLICYBRIEF

JUSTMIG

Тимчасова трудова міграція У світлі війни в Україні: формування довгострокової стабільності через інклюзивну трудову та соціальну політику

Олена Федюк

РЕЗЮМЕ

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну призвело до масштабної мобільності людей як в межах країни, так і за її межами, створивши нову категорію тимчасових трудових мігрантів по всій Європі. Це зумовлено не лише зміною демографічного профіля осіб, які залишають країну, але й реакцією ЄС на цю мобільність. Наше дослідження показує, що, хоча багато країн впровадили Директиву про тимчасовий захист (TPD), яка дозволила швидкий доступ до ринку праці для українських біженців, вона часто не гарантує належні умови праці чи довгострокову інтеграцію на ринку праці

поза межами нагальних потреб. В умовах тривалості та ескалації війни, ЄС практично не веде подальшого обговорення Директиви після завершення її чергового терміну або в разі закінчення війни. Крім того, існуючі механізми часто не забезпечують довготривалу соціальну інтеграцію або не охоплюють попередніх трудових мігрантів (особливо чоловіків) чи тих, хто більше не може працювати (наприклад, літніх трудових мігрантів). Ми пропонуємо збалансувати швидкий доступ до ринку праці з політиками гідної праці, посилити інституційну координацію та співпрацю, а також сприяти сталому включенню як нових, так і вже наявних тимчасових трудових мігрантів з України. Завдяки інституціалізації довгострокового представництва, покращенню умов праці, моніторингу у секторах з високим рівнем працевлаштування мігрантів та міждержавній співпраці з урядом України, уряди країн ЄС та місцеві влади можуть краще поєднувати швидкий доступ до роботи з захистом прав мігрантів та просуванням гідної праці.

ВСТУП

У відповідь на відтік людей з України у 2022 році більшість країн ЄС активували певну форму тимчасового захисту (TPD), що, серед іншого, надало українцям колективне право на перебування, працевлаштування та доступ до різних соціальних послуг. Це створило особливу ситуацію, за якої 4,2 мільйона (станом на 2025 рік) біженців з України утворили новий міграційний потік: тимчасовий і заснований на захисті, але дедалі більше сформований динамікою ринку праці країн, що приймають.

Хоча з моменту здобуття незалежності у 1991 році Україна мала тривалу історію трудової міграції до ЄС, міграція 2022 року суттєво відрізнялася за демографічним складом, умовами мобільності, метою, цілями та ресурсами людей, які були змушені покинути країну. Демографічний та соціальний портрет переважно жінок, що тікають від війни, відрізняється від попередніх трудових мігрантів, зокрема через травматичний досвід втечі та наявність дітей і інших залежних від них людей (включно з людьми похилого віку або людьми з інвалідністю), а також інший рівень освіти і професійний досвід, пов'язаний із попередніми видами зайнятості. Їх включення в ринок праці позначене обмеженими можливостями працевлаштування та залежністю від уже існуючих трудових міграційних маршрутів, що часто утримують їх у низькооплачуваних секторах (Fedyuk та ін., 2024).

Цей аналітичний огляд ґрунтується на дослідженні, проведеному в межах проєкту JUSTMIG, і аналізує наявні матеріали з ключових питань і викликів, з якими стикаються працівники на ринках праці в Україні та ЄС, а також у контексті транснаціональної міграції. Цей документ адресований:

- Національним та європейським політикам у шести країнах ЄС і трьох країнах-кандидатах
- Інституціям, залученим до розробки політики у сфері міграції, праці та соціального захисту
- Соціальним партнерам (профспілкам, об'єднанням роботодавців)

КОНТЕКСТ

Дослідження свідчать, що ті, хто виїхав з України одразу після початку повномасштабного вторгнення у 2022 році, часто мали вищий соціально-економічний статус порівняно з тими, хто залишився. Вони також переважно походять з міських територій (дев'ять з десяти опитаних у дослідженні Центру Разумкова, 2022) і мають вищу освіту (86% вже здобули або перебували в процесі здобуття вищої освіти). Дослідження впливу еміграції на повоєнну відбудову України стверджує, що ЄС дедалі більше розглядає міграцію як «інструмент довгострокового економічного зростання ЄС» (Центр Разумкова, 2022), а отже, продовження статусу тимчасового захисту (TPD) є безпосередньо в його інтересах. У дослідженні підсумовується: «Правом на працевлаштування користуються багато українських мігрантів, оскільки більшість із них — це жінки працездатного віку» (там само: 21). Водночас це ставить складне питання щодо майбутнього повернення, адже «еміграція з України має прямий вплив на національну безпеку, особливо на її економічну та соціальну складову, бо постає питання — «хто відбудовуватиме країну після війни»» (там само: 21).

Опитування УВКБ ООН серед 34 145 українських біженців засвідчило, що 12% мали родичів у країнах перебування, а 56% вже змогли орендувати житло на приватному ринку. Вони частіше мали приватні транспортні засоби (і тому могли виїхати в перші дні війни), попередні контакти у приймаючих країнах — як особисті, так і професійні, знання хоча б однієї іноземної мови, вищу освіту тощо. І все ж, схоже, більшість новоприбулих українців потрапляють у ті самі низькооплачувані сектори, що й попередні хвилі мігрантів (Eurofound, 2023). Найбільш поширеними проблемами умов праці залишається: занижена оплата, робота без офіційного контракту або з контрактом, що не охоплює всі робочі години; а також надмірно довгий робочий день.

Країни реагували по-різному на виклики інтеграції українських громадян у ринок праці, залежно від власних інституційних структур, попиту на ринку праці на національному та місцевому рівнях, а також умов праці в конкретних секторах з високим попитом на робочу силу. Ближчі сусіди, як-от Польща та Чехія, швидко розширили доступ українських біженців до ринку праці, що відображає наявні економічні зв'язки та потреби. У межах тристоронньої дослідницької конструкції JUSTMIG (Україна — Естонія — Фінляндія), Фінляндія та Естонія зосередили увагу як на працевлаштуванні, так і на базових послугах, спираючись на вже існуючу інтеграційну інфраструктуру, хоча й продовжують стикатися з проблемами координації між секторами. Проте такі політики часто підсилюють тимчасовість і можуть обмежувати шляхи до повноцінної інтеграції.

Крім того, у всіх країнах ЄС доступ до ринку праці має регіональні відмінності в ресурсах і інфраструктурі, на які особливо чутливо реагують жінки, що подорожують як єдині опікуни своїх дітей. Попри загалом високий рівень освіти та попередній професійний досвід, українські біженці часто змушені працевлаштовуватись у низькооплачуваних секторах, на тимчасові або гнучкі контракти, а іноді — і на неформальну роботу (Duszczuk et al., 2023; Eurofound, 2023). Це лише посилює вразливість і створило довгострокові бар'єри на шляху до соціальної інтеграції.

АНАЛІЗ ТА ОБГОВОРЕННЯ

На основі результатів дослідження JUSTMIG виділяються три ключові напрями, що потребують вдосконалення.

1. Інтеграція на ринку праці: швидка, але фрагментована

Попри те, що багато країн сприяли швидкому включенню українців до ринку праці, це часто відбувалося через залучення до низькокваліфікованих і низькооплачуваних секторів з обмеженими перспективами професійного зростання. Серед основних викликів, що заважають кращій інтеграції на ринку праці, варто виокремити:

- **Мовні бар'єри та повільне, обтяжливе визнання кваліфікацій**
- **Гендерну сегрегацію ринку праці**, коли більшість жінок потрапляє до секторів догляду, обслуговування та інших галузей, що характеризуються фрагментованими, тимчасовими або неформальними трудовими відносинами. У більшості країн українські мігранти, які прибули після 2022 року, працюють на тимчасових або сезонних контрактах у низькооплачуваних секторах, де і до 2022 року було надмірне представництво трудових мігрантів з України (Fedyuk та ін., 2023).
- Хоча **статус тимчасового захисту (TPD)** забезпечив українцям необхідний швидкий доступ до мобільності в межах ЄС у 2022 році, він водночас актуалізує складні питання: **тимчасовості перебування українців за кордоном, майбутнього їхнього правового статусу проживання**, а також того, як це впливає на їхню залученість до сезонної або тимчасової праці чи перспективи інтегруватися.
- **Відсутність довгострокової підтримки зайнятості або ефективних сервісів з підбору роботи** (на етапах найму, укладення контракту та моніторингу умов праці).

2. Обмежена роль соціальних партнерів і представництва

Попри те, що прийом українців, які рятуються від війни, був організований завдяки зусиллям численних громадських організацій та мереж солідарності, участь профспілок та організацій роботодавців у формуванні відповідей на українську трудову міграцію залишається обмеженою та несистемною. Там, де така участь відбувається, вона часто має випадковий або проектний характер. Соціальні партнери мають важливу роль у:

- **Захисті гідних умов праці** у секторах, де часто працюють мігранти
- **Підтримці довгострокових політик інтеграції** з урахуванням соціальних і доглядових потреб
- **Подоланні розриву** між екстремними реакціями на кризу та системними рішеннями у сфері працевлаштування, соціальної інтеграції, а найголовніше — житла

3. Прогалини в політиці та інституційна фрагментація

У більшості країн досі бракує узгоджених рамкових підходів, які б поєднували тимчасовий захист із ширшою міграційною, трудовою та соціальною політикою. Це створює низку викликів, зокрема:

- **Фрагментована координація** між службами зайнятості, міграційними органами, установами соціального захисту, а також між органами, що реалізують ці політики або здійснюють перевірку
- **Напруженість між режимами тимчасового захисту і шляхами до довгострокового проживання або громадянства**
- **Складнощі з переходом** від гуманітарного до інтеграційного підходу в соціальній політиці та стратегіях ринку праці

ФАКТОРИ, ЯКІ ТРЕБА ВРАХУВАТИ

Щоб розробляти ефективну та інклюзивну політику, уряди та соціальні партнери мають враховувати наступне:

- **Стабільність, передбачуваність і гарантії правового статусу:**
У міру продовження війни країни ЄС дедалі більше вагаються щодо тривалості та обсягу захисту, який надається в межах TPD. Політика повинна чітко окреслювати альтернативи до TPD, забезпечити зрозумілі юридичні механізми переходу між різними формами дозволів на проживання, а також запропонувати шляхи до довгострокової інтеграції для тих, хто цього прагне.
- **Різноманіття мігрантських досвідів:**
Війна зірвала з місця дуже різних людей. Тому дуже важко знайти один законодавчий шаблон.
- **Інституційна спроможність:**
Багатьом приймаючим країнам слід зміцнити механізми координації між міністерствами, муніципалітетами, роботодавцями та громадянським суспільством, щоб уникати дублювання функцій і прогалин у наданні послуг.
- **Дані та моніторинг:**
Існує брак оперативних, де-агрегованих даних про результати працевлаштування, наявні навички та траєкторії інтеграції. Покращення збору даних є критично важливим для адекватного реагування політик і ефективного розподілу ресурсів.
- **Транскордонний вимір:**
Міграція з України стає дедалі більш циркулярною. Політики мають враховувати транснаціональність життів і можливість повернення, водночас забезпечуючи інклюзивну підтримку. Потрібен кращий діалог з урядом України для досягнення ясності та узгодженості з можливими політиками повернення, а також зрозуміле законодавче врегулювання питань податкового резидентства.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

Активізація Директиви про тимчасовий захист (TPD) відкриває як виклики, так і можливості для переосмислення управління міграцією в Європі. Очевидно, що європейська політика має вийти за межі екстрених реакцій і перейти до побудови систем, які підтримують **довгострокову інтеграцію, соціальну згуртованість і гідну працю.**

1. **Поєднання гуманітарної політики та політики ринку праці**

- Розробіть узгоджені рамкові підходи, які інтегрують політику захисту, зайнятості та соціальної підтримки.
- Забезпечте **чіткі та доступні шляхи переходу** від тимчасового захисту до **довгострокового проживання та резиденції на базі працевлаштування**.

2. Посилення ролі соціальних партнерів

- Інституціоналізувати участь профспілок та організацій роботодавців у формуванні міграційної політики.
- Підтримуйте ініціативи з нарощування потенціалу соціальних партнерів для залучення до інтеграції та представництва інтересів мігрантів.

3. Сприяння гідній праці та відповідності кваліфікацій

- Запровадьте доступні програми підвищення та перекваліфікації, адаптовані до досвіду та потреб мігрантів.
- Інвестуйте в системи визнання іноземних кваліфікацій та вивчення мови.
- Покращення умов праці українських мігрантів у певних секторах неможливе без загального покращення трудових умов у цих секторах. Проблеми працевлаштування часто зумовлені не міграційним статусом, а низькими стандартами праці, що вже існують у цих галузях.

4. Підтримка цільових та інклюзивних програм інтеграції

- Вийдіть за межі загальних служб зайнятості, запропонувавши цільову підтримку вразливим групам (наприклад, самотніми матерями, літніми мігрантами, людям з інвалідністю та доглядовими обов'язками).
- Створіть чіткі та прозорі механізми підзвітності та контролю як для роботодавців, так і для посередників у сфері міграції та працевлаштування.

5. Сприяння координації та обміну даними

- Удоскональте системи збору даних, моніторингу та оцінки, щоб забезпечити оперативне та обґрунтоване реагування політик.

6. Баланс між гнучкістю та стабільністю

- Уникайте політик, які підкріплюють постійну тимчасовість. Підтримуйте такі рішення, що одночасно забезпечують швидкий доступ до праці та стабільні перспективи інтеграції для тих, хто цього прагне.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

Duszczuk, Maciej & Górny, Agata & Kaczmarczyk, Paweł & Kubisiak, Andrzej. (2023). War refugees from Ukraine in Poland - one year after the Russian aggression. Socio-economic consequences and challenges. Regional Science Policy & Practice. 15. 10.1111/rsp3.12642.

Eurofound and the European Union Agency for Fundamental Rights.. (2023). “Barriers to employment of displaced Ukrainians”, Eurofound research paper, Publications Office of the European Union, Luxembourg. Available at:
<https://www.eurofound.europa.eu/en/publications/2023/barriers-employment-displaced-ukrainians>

FEDYUK, Olena, KOWALSKA, Kamila, MATUSZCZYK, Kamil, KINDLER, Marta, TYGIELSKI, Maciej, HOMEL, Kseniya, JÓZWIĄK, Ignacy, LASHCHUK, Iuliia, KYLIUSHYK, Ivanna. (2024). “Long-term inclusionary agenda on decent work in low-wage sectors in Italy : how to combat exploitation of women under temporary protection directive in domestic and agricultural sectors,” EUI, RSC, Policy Brief, 2024/22, Migration Policy Centre - <https://hdl.handle.net/1814/77173>

Fedyuk, O, Yu. Lashchuk & I. Kyliushyk. (2023). “Working paper series in Migration Research Center (MRC, Warsaw): “New (im)possibilities for agriculture and domestic services in Poland and Italy? Navigating legal solutions and social organisations' support for Ukrainian women displaced by the full-scale invasion of Ukraine in 2022.” Available at : chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/<https://www.migracje.uw.edu.pl/wp-content/uploads/2023/09/CMR-WP-134-192.pdf>

Центр Разумкова. (2022). Настрої та оцінки українських біженців (липень–серпень 2022 р.).Доступно:
<https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/nastroi-ta-otsinky-ukrainskykh-bizhentsiv-lypen-serpen-2022p> (дата звернення: 17.06.2025).

UNHCR. (2022). “Ukraine Situation: Regional Refugee Response Plan - March-December 2022,” 26 April 2022. Available at: <https://data.unhcr.org/en/documents/details/92257>.

